

ESTLAND
BERÄTTAR

NOVELLER

STOCKHOLM
VÄLIS-EESTI

INNEHÅLL

<i>Företal</i>	7
<i>Aino Kallas: Bernhard Riives</i>	13
<i>August Gailit: Kärlek</i>	19
<i>Karl Rumor-Ast: Byxorna</i>	44
<i>Albert Kivikas: Den förtrampades lycka</i> ..	58
<i>August Mälk: Havets håvor</i>	88
<i>Pedro Krusten: Livbältet</i>	116
<i>Edgar V. Saks: En småkonung</i>	126
<i>Valev Uibopuu: Vid floden</i>	146
<i>Karl Ristikivi: Kristus med ögon av glas</i> ..	170
<i>Biografiska uppgifter om författarna</i>	185

FÖR URVALET OCH REDIGERINGEN:

Valev Uibopuu, Ants Oras, E. V. Saks

Översättningarna äro utförda av:

Menda Janson, Greta Milk-Barrot, Elisabeth Rein

Lovisa 1946

Östra Nylands Tidnings- & Tryckeri A.B.

Den estniska litteraturen, som sedan ungefär mitten av förra århundradet i allt högre grad och i alltmer karaktäristisk form blivit det främsta uttrycksmedlet för det estniska folkets strävanden och känslor, så att den till sist verkligen förtjänade namnet nationallitteratur, är hittills blott obetydligt känd utomlands. Av den mängd värdefulla och intressanta verk, som nu föreligger, är blott få översatta, framför allt för den skull, att de tekniska svårigheterna varit alltför stora: det fanns ytterst få västeuropéer, som behärskade det rikt utvecklade, svåra språket i tillräckligt hög grad för att mer eller mindre adekvat kunna återge dess mest fulländade yttringar, diktarnas verk. I Ryssland, Tyskland, Holland, Finland, Lettland etc. har emellertid några representanter för denna litteratur funnit en stor och tacksam publik, så t. ex. den mycket betydande skildraren av Estlands utveckling, A. H. Tammsaare, som har en hel rad framträdande romaner, den något yngre August Gailit, den estniska kust- och öbefolkningens diktare August Mälik, den andliga atmosfärens sensible tolk, Karl Ristikivi, det estniska frihetskrigets skildrare Albert Kivikas, m. fl.

Utanför Estland har man i allmänhet bara en svag aning om det oerhörda uppsving som den estniska litteraturen genomgått i synnerhet efter 1918. Landets politiska självständighet väckte mycket snart alla krafter till en rik utveckling. Denna visade sig i fullt mått också på den andliga odlingens område. Den estniska vetenskapen började genast delta i det internationella vetenskapliga arbetet och uppnådde mycket snart betydande resultat trots alla de ekonomiska svårigheter, som blott var alltför naturliga i ett land, utarmat av krig och främlingsvälde.

Esternas broderfolk, finnarna, var snart tvungna att medge, att deras sydliga bröder slagit dem flera gånger om på deras eget område, den finsk-ugriska språk- och kulturforskningen. Det estniska tidskriftsväsendet blommade upp på ett utomordentligt sätt. En statlig institution för kulturens främjande sörjde för att landets skriftställare och konstnärer inte blev beroende av publikens växlande gunst, utan kunde arbeta i enlighet med sin inspiration och sina åsikter, t. o. m. då deras tendens var diametralt motsatt statsledningens. Som bevis för detta kan man peka på de radikala, i endel fall rent kommunistiskt sinnade författare, som inte hade kunnat existera utan stöd från denna institution, men vilka nu, som t. ex. diktaren Johannes Semper, spelar en roll i det bolsjevikiska Estland. Deras skapande arbete blev inte undertryckt utan tvärtom understött efter förmåga och ibland — också under Estlands s. k. »auktoritära» period — belönat med statliga litteraturpris.

I denna fria atmosfär utvecklades litteraturen som aldrig tidigare. Den estniska lyriken kan utan vidare göra anspråk på en av de främsta platserna i samtidens Europa. Den estniska romanen, den estniska essäistiken, det estniska dramat, den estniska novellen har utvecklat sig kraftfullt och egenartat. Då började främlingsväldets nya period i Estland. Efter juni 1940 fanns i Estland varken någon statlig kulturunderstödd eller någon fri litteratur, blott en rad pro-

pagandaskrifter, där ingen självständig anda fick utvecklas. Den utgivna litteraturen var synnerligen obetydlig efter detta datum. Nästan alla värdefulla nya manuskript förbjöds av båda ockupationsmakternas censur.

Här på en demokratisk stats fria mark försöker de estniska skriftställarna, av vilka de flesta emigrerat, att åter skaffa sig sysselsättning. De har redan publicerat flera nummer av en omfattningsrik estnisk tidskrift. Materiellt är de illa ställda, men de kan åter yttra sig fritt. Sina egna verk, t. o. m. sina egna manuskript, har de flesta varit tvungna att lämna kvar vid flykten. Här i Sverige finns inte något bibliotek, som äger ett tillräckligt stort urval av deras arbeten. De tusentals flyktingar, som här har funnit en tillflykt, har inte varit i stånd att ta med sig sina bokskatter. Trots detta har de estniska novellisterna bland dem beslutat att ge ut ett litet urval av sina verk på svenska. Med vilka stora svårigheter de har att kämpa ser man därav, att en rad av novellerna i denna bok har fått skrivas av i andra länder, där det också blott fanns ett enstaka litet band av vederbörande författares verk. Mycket få av de estniska författarna, av vilka endel arbetar i torvmossar eller har annat fysiskt arbete, har hittills haft möjlighet att ens i ringa mån koncentrera sig på nytt skapande. Därför stannar nästan alla novellerna i föreliggande antologi från tidigare utgivna arbeten, som man tillfälligtvis kunnat komma över. En av de här företrädde författarna, som inte ville lämna ifrån sig det enda exemplaret av ett arbete, har låtit sina barn skriva av den här tryckta berättelsen med blyerts på hushållspapper, emedan han varken hade riktigt papper eller bläck. Det måste därför stå klart, att denna bok inte företräder den estniska litteraturen där den står som högst. Trots detta vågar man kanske förmoda, att den innehåller åtskilligt, som kan vara av intresse också för svensk publik.

I det följande blott några korta ord om författarna till novellerna och berättelserna i denna samling. Aino Kallas

är finska till börden, men estnisk medborgare. Hon har författat de flesta av sina verk på finska, men har ofta också skrivit på estniska, och hon har nästan uteslutande behandlat estniska ämnen. Hon är en av de många estniska emigranter, som nu söker skapa sig en ny existens i Sverige. Hennes novell »Bernhard Riives» symboliserar den anda, som besjälar den estniska nationen. August Gailit är företrädare för den estniska nyromantiken, och hans arbeten lämnar ofta den prosaiska verkligheten för luftigare höjder. Hans fantasispel har skaffat honom många vänner på den europeiska kontinenten. Karl Rumor, en av förkämparna för socialdemokratien i Estland, för närvarande bosatt i Brasilien, kännetecknas i sin författargärning av en temperamentsfull, mustig och ofta okonventionell realism. Albert Kivikas, som för ögonblicket arbetar i en svensk torvmosse, har skildrat det estniska lantlivet i färgrika, stämningsfulla, helt och hållet manligt betonade noveller och romaner, och därvid alltid tagit parti för de fattiga och svaga. Han kämpade 1918—20 för Estlands frihet. I sina verk har han alltid bibehållit en vaken blick för dem, som också i alla demokratiska länder måste lida av samhällets orättvisor. August Mälk har i flera arbeten på ett fängslande sätt återgivit sjölivets och den estniska övärldens vardaglighet och romantik. Han är en realist, som känner, ser och tecknar både tillvarons mörka och ljusa sidor. Pedro Krusten, diktare och journalist, har ett fint sinne för vardagens intima sidor, men har också med inlevelse skildrat samtidens tragik. Karl Ristikivi, som enligt nordiska begrepp ännu icke står nel mezzo del cammin di sua vita, har med en egendomlig förmåga till inlevelse berört den äldre generationens själsliv. Hans svårmodigt-humoristiska själ hänger sig stundom åt en aningsfull symbolism. Hans blick har avslöjat mycket av det innersta väsendet hos den estniska småborgerligheten och den estniska intelligentsian. Valev Uibopuu, som också är en av de yngsta i den här företrädade gruppen, lever sig sensibelt in

i Sydestlands lantliv, ur vilket han förstår att locka fram färger och stämningar. E. V. Saks, aktiv och temperamentsfull, har författat historiska romaner och realistiska noveller, av vilka de sistnämnda företrädesvis behandlar aktuella problem. Han är sysselsatt i Stockholm som redaktör av den estniska veckotidningen »Välis-Eesti».

De följande sidorna är, som redan nämnts, på intet sätt ett representativt urval av den estniska litteraturen eller ens av den estniska emigrantlitteraturen. Må de dock förvärva några nya vänner för ett livsdugligt, på alla områden strävsamt folks vitterhet, ett folk som på det mest fruktansvärda sätt blivit hemsökt under det andra världskrigets år.

För översiktlighetens skull är novellerna ordnade i en visserligen inte pedantisk, men dock i sak riktig kronologisk ordning.

Stockholm, juli 1945.

Prof. Ants Oras.

BERNHARD RIIVES

Den unge officeren, som deltagit i straffexpeditionen till Östersjöprovinserna, berättade:

I spetsen för ett kommando av sextio marinsoldater hade jag anlant till en estländsk kustsocken. Den socken, från vilken vi kom, hade varit en av de värsta härdarna för revolutionsrörelsen, nästan alla adliga gods låg i aska, och vi hade därför också på vårt håll gått till väga med den största stränghet. Vi hade rent ut sagt tröttnat att se blod, såväl vår chef som manskapet, för att icke tala om mig själv. Man vänjer sig aldrig helt därvid, i längden kväljer det en, förutsatt att man inte berusas.

Som genom en tyst överenskommelse hade vi därför beslutat, att denna gång låta nåd gå för rätt. Och detta med så mycket större skäl, som blott en enda gård nedbränts i socknen — för resten bevisligen ett verk av en kringstrykande upprorisk hop från en annan trakt. Smärre lagöverträdelser hade naturligtvis blivit begångna i mängd;

man hade stängt krogen, under strejkhot fordrat förbättrade lönevillkor för statkarlarna, villkor som också godsägaren i sin förskräckelse accepterat, man hade hållit revolutionära möten och tal o. s. v. Vi grep och förhörde ett tiotal män — men de verkligt skyldiga, agitatorerna och mötesarrangörerna var emellertid alla spårlöst försvunna. Endast den bonde, som anförde statkarlarnas deputation, lyckades vi få fatt i. Utan att akta på några varningar hade han stannat kvar i sitt hem, därifrån marinsoldaterna släpade honom inför krigsrätt. Hans namn var Bernhard Riives.

Vi rådförde oss med några adliga godsägare och med socknens kyrkoherde rörande bestraffningen av fångarna, och alla förordade ett hovsamt förfarande, något som också vi själva var mest böjda för. Endast den baron som uppvaktats av statskarlarnas deputation yrkade på dödsstraff för Bernhard Riives, till skräck och varnagel för hela socknen. Det föreföll, som om han hyst gammalt groll mot denne man, vilken, som vi efteråt fick höra, hade tillåtit sig att på rättslig väg återställa sitt hemmans ursprungliga areal samt utstakat den över baronens klöverfält. Efter en stunds debatt var han likväl med om straffets förmildrande till tvåhundra prygel, det strängaste straff vi lät komma till användning i denna socken.

Vi gav alltså befallning, att Bernhard Riives skulle införas. Han var en storväxt bonde med lugna, kantiga drag, omramade av helskagg. De gråblå ögonens kloka och vakna blick var på en gång självmedveten och kuvad. Frukten var främmande för hans väsen, men han tycktes inte heller vänta sig något gott. Han var på intet sätt utmanande, än mindre krypande, han tycktes tvärtom fullkomligt fri från dessa egenskaper, som alstras av långvarig träldom. I hela hans uppträdande fanns något som var ägnat att göra intryck och omedvetet behärska människor. Hans breda skuldror tycktes skapa att skjuta andra framåt. Han hörde

till de bönder, vilkas barn vanligen träder in i den bildade klassen som första generationens folk.

Vårt beslut var som sagt redan fattat, men vi förhörde honom ändå pro forma.

Hade han uppmanat statkarlarna till strejk? Ja. Varför hade han gjort det? För att deras ställning var olidlig. Var det han, som lett statkarlarnas möten och uppgjort förslag till nya kontrakt? Ja. Hade han deltagit i tåget till herrgården? Ja. Varför hade just han tagit sig an statkarlarnas sak? För att han, som åtnjutit ett par års skolundervisning, ansåg det som sin plikt att hjälpa andra, som inte åtnjutit denna förmån. Hade han sagt till baronen:

— Skriver ni inte under nu så kommer ni att göra det om någon vecka, men med en annan sorts bläck? Nej, han hade inte utslungat några hotelser. Hade han rivit ned en helgonbild från väggen i kommunalstugan? Nej, det hade han inte.

Hans svar var alla säkra och kategoriska, men på samma gång likgiltiga och utan hopp i tonen, som om han genomskådat att hela förhöret blott var en formalitet. Hans kloka grå ögon mötte icke våra blickar.

Därpå hördes några vittnen. Alla utan undantag hade bara gott att säga om Bernhard Riives. Han hade själv löst ut sitt hemman och betalat största delen av sin skuld, vilket icke är vanligt i estländska guvernementet. Han hade haft mångahanda kommunala förtroendeuppdrag och alltid ådagalagt sans och klokhet. Det enda man hade att anföra till hans nackdel var att han aldrig besökte kyrkan och aldrig gick till nattvarden. Över huvud taget såg det ut, som om han inte haft en enda ovän.

Det var på mig det ankom att läsa upp domen över honom. Han infördes ånyo och stod framför mig i sin öppna fårskinnsjacka. Jag kände för första gången hur hans blick riktades på mig, och fastän jag styvt tittade ned på papperet, som jag höll i handen, kände jag ändå hela tiden blicken ur

dessa forskande kloka ögon. Jag minns att jag undrade om han förstod ryska.

Jag läste således upp domen, först på ryska, och då jag kan estniska något så när — jag är från Narva — översatte jag den på rak arm till detta språk.

När jag kom till orden »tvåhundra prygel», hörde jag hur han skar tänder. Jag såg upp. Han såg blek och vild ut, det var som om hans vanliga självbehärskning för ett ögonblick svikit honom. Men han sade inte ett ord.

Jag gav order, att han skulle föras ut. Jag märkte, när han vände sig om i dörren, hur hans skuldror skälvde som om han skakats av en frossbrytning.

De som gjort sig skyldiga till lättare förseelser pryglades först. Jag gick icke till platsen för exekutionen, mina nerver var i olag och jag önskade hjärtligt att allt skulle vara undanstökat så fort som möjligt.

Jag hade ensam stannat kvar i rummet för att ordna mina papper. Plötsligt slogs dörren upp och Bernhard Riives trängde sig in, fasthållen av två marinsoldater. Jag blev skrämnd när jag såg honom, och mot min vilja grep jag efter min laddade revolver.

Han var hemsk att se. Han hade tappat sin mössa och hans kläder var på flera ställen sönderslitna som om han kommit från ett slagsmål; den ena kinden blödde som efter ett bajonettsting. Hela den prägel av bondekultur och självbehärskning jag iakttagit var borta. Det var som om han plötsligt trätt många, många släktled tillbaka och gripits av sin stams forna krigiska instinkter. Men hans värdighet och överlägsenhet fanns ändå kvar, liksom de omedvetna härskaregenskaperna. Han påminde mig, där han stod, om en stamhövding från heden tid. Men det vilda raseri som gnistrat ur hans ögon då domen lästes upp var borta. Hans blick var nu orörlig, frusen till is.

— Vad vill du? frågade jag honom.

— Jag låter inte prygla mig, svarade han med lugnt trots.

AINO KALLAS

— Du har fått din dom, invände jag.

— Än sedan — den anstår mig inte — jag är ingen träl som man kan prygla.

— Det var inte långt ifrån, att du blivit dömd till döden, karl, svarade jag.

Han hajade till, blev tyst och såg på mig.

— Du kan tacka din lycka och chefens nåd, att du kommer undan med tvåhundra prygel, fortsatte jag. Seså, gå nu!

Jag befallde soldaterna att föra honom ut, men han slet sig lös.

— Vad nu? röt jag otåligt.

— Jag låter inte prygla mig, upprepade han.

— Karl, väg dina ord, hotade jag. Du kan bli skjuten för det här.

— Skjut mig då, om ingenting annat hjälper, sade han.

Jag gick ut för att tala med chefen. Ett människoliv är inte värt mer än en kopek, tänkte jag, och en besynnerlig tomhet, en yrsel upplöste mina tankar i fladdrande bilder... Jag försökte med våld hålla dem i styr, tvinga dem att följa den utstakade militära tankegången, den enda korrekta. Ändå kände jag ett ögonblicks svaghet... Vad skulle vi göra? Vi stod båda rådlösa. Jag vågade föreslå fullständig benådning, men jag insåg själv att vi därigenom skulle mista allt vårt anseende i befolkningens ögon. Det gick inte för sig, domen måste gå i verkställighet.

Chefen tog saken kallare.

— Låt honom själv välja mellan spöstraff och arkebusering, sade han. Det kommer nog att mjuka upp honom, får du se.

Jag återvände till Bernhard Riives och meddelade honom chefens beslut. Han hörde på mig under tystnad.

Jag gjorde allt för att beveka honom.

— Du har hustru? frågade jag.

— Ja, svarade han enstavigt, liksom tidigare under förhöret.

— Och barn?

— Ja, fem, svarade han.

— I Guds namn — tänk då på dem, karl.

Jag var orolig för hans skull och önskade samtidigt ivrigt bryta hans envisa motstånd, vars innersta motiv jag inte riktigt kunde förstå. Och ändå fanns det någonting i hans uppträdande som ingav mig aktning.

Han svarade ingenting, men tycktes kämpa med sig själv.

— Hör nu på mig, sade jag, tag ditt förnuft till fånga. Du ser ju, att jag vill ditt bästa. Du är kraftigt byggd och utstår med lätthet bestraffningen, du blir sjuk för en vecka och sedan är du bra igen.

— Jag är inte rädd, sade han.

— Nå, men vad är det då, kan du inte svara?

— Jag tål det inte. Det är hela saken. Min natur tillåter det inte. Jag kan dö, men jag låter inte pryglas mig.

— Ni har ju alltid blivit piskade, invände jag. Medan ni ännu var livegna, blev ni ju ständigt pryglade. Din far har fått prygel, din farfar likaså.

— Det är sant, vi har alltid blivit piskade. Men nu är det slut. Mig pryglar man inte, jag är född fri.

Nu var han sig själv igen. Över hans kantiga, grovhuggna drag kom åter denna prägel av bondekultur och sinnesjämvikt, som jag redan i första ögonblicket lagt märke till.

— Men dina barn, människa! Dina fem barn — fem faderlösa barn, om du blir arkebuserad.

— Det är bättre för dem att växa upp faderlösa än som barn av en träl. Skjut mig.

Han fick sin vilja fram. Jag var inte närvarande då han arkebuserades. Jag ville inte heller se hans döda kropp, som hustrun och den äldste sonen buro bort. Jag ville inte ens höra något om hans sista stunder.

Men mitt intryck är: i Bernhard Riives gestalt rätade sig en rygg, krökt under sju seklers trälldom.